

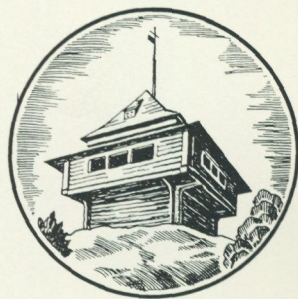
Fataburen 1977

Fataburen 1977

Fataburen

1977

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Göran Rosander

Pärmens färgbild: Montebello, fasaden mot Vaxholmsfjärden. Akvarell
av Fritz von Dardel, 1890-talet. Privat ägo.

Tryckt hos Berlings, Lund 1977
ISBN 91 7108 144 5

Den akademiska undervisningen i etnologi i Stockholm

En introduktion

Göran Rosander

Då Nordiska museets och Skansens årsbok denna gång ägnas helt åt s.k. seminarieuppsatser vid Institutet för folklivsforskning, således akademiska lärdomsprov under grundutbildningen, utgör detta en hyllning till Stockholms universitet som 1978 firar sitt 100-årsjubileum, samtidigt som det är en presentation av en för allmänheten ganska okänd sida av Nordiska museets verksamhet.

Museet har nämligen sedan 1919 en egen professur i Nordisk och jämförande folklivsforskning (från 1971 benämnd "Etnologi, särskild europeisk"). Professuren utgör samtidigt en lärostol vid Stockholms universitet. Den var Nordens första i ämnet och grundar sig på en donation 1918 av greveparet Walther och Wilhelmina von Hallwyl (desamma som skapat Hallwylska museet). Dess innehavare skulle enligt gåvobrevet "ägnas sig åt vetenskapliga studier och utredningar rörande den europeiska folkkännedomen i hela dess omfattning och vida sammanhang med särskild tanke på att härigenom i första rummet klarlägga de nordiska folkens kulturhistoria". I den formella instruktionen hade uppgiften ändrats till att "bedriva vetenskaplig forskning inom nordisk och jämförande folklivsforskning, omfattande såväl allmogens som övriga samhällsklassers odling samt i detta ämne utöva författarskap". Professurens tillkomst följer ett mönster som inte var unikt under dåvarande Stockholms Högskolas första tid, nämligen att välbärgade medborgare i staden donerade medel till lärostolar i skilda ämnen.

Högskolan tillkom i viss mån som en kontrast till de äldre statsuniversiteten

med deras slutna sfär genom att från början markera en bred kontakt med vetenskapliga institutioner och sammanslutningar i huvudstaden.

Man skulle kunna peka på flera förbindelser genom åren mellan huvudstadens högskola och museet. Dess skapare Artur Hazelius hörde till dem som skrev under det första uppropet till förmån för en högskola i staden. Professurens donatorer hade tidigare skänkt Hazelius det första markområde på Djurgården som skulle möjliggöra tillkomsten av Skansen, där olika anläggningar tillkommit med stöd av makarna Hallwyl. Då högskolan under 1900-talet utbyggdes kring Observatoriekullen, räddades det gamla studentkafeet Petissan till Skansens stadskvarter. Sedan sekelskiftet har huvudstadens studenter firat olika traditionella fester på Skansen, främst valborgsmässan. I Nordiska museets nämnd har ibland invalts företrädare för högskolan, senast dess rektor, som var nämndledamot 1930–1952, en tid ordförande.

Under större delen av såväl högskolans som museets historia har en föreningspunkt utgjorts av professuren. Denna har innehaft av Nils Lithberg (1919–34), Sigurd Erixon (1934–55), John Granlund (1955–69) och Mats Rehnberg (från 1969). Akademisk undervisning har bedrivits 1919–20 samt från 1928. Åren 1933–35 kunde folklivsforskning (etnologi) medtagas i examen efter dispens; sistnämnda år erhöles examensrätt.

Enligt planerna skall professuren från 1 juli 1978 helt överföras till universitetet i samband med en omorganisation av mu-

1. Villa Lusthusporten, belägen strax intill Nordiska museet, donerades 1940 till museet av konsul Hjalmar och fru Anna Wicander. Villan fick sin nuvarande gestaltning åren 1900–1903 av arkitekt Carl Möller. I sin första utformning uppfördes den åren 1874–75 efter ritningar av arkitekterna Axel och Hjalmar Kumlien. På platsen låg tidigare en restaurang Blå porten. I villan inflyttade det nyinrättade Institutet för folklivsforskning. Foto Nordiska museet.

seet. I så fall blir detta nummer av Fataburen också en avskedsreverens.

Den institutionslokal som 1941 ställdes till professurens förfogande utgjordes av Villa Lusthusporten, den s.k. Wicanderska villan vid Lejonslätten på Djurgården, vilken museet samma år erhölet i donation. I och med detta skapades Institutet för folklivsforskning. Tidigare hade undervisningen huvudsakligen ägt rum på museet. Institutsbyggnaden är uppförd i jugendstil 1900–1903 och ritad av Carl Möller. Institutionen disponerar sedan 1969 hela huset, vilket behövs eftersom antalet elever vid denna tid började svälla mycket kraftigt. Våren 1977 fanns 282 elever registrerade på kurs A1 (dvs. vad som tidigare kallats "1 betyg"), 155 på B1 (2 betyg), 99 på C1 (3 betyg), 16 på D1 (4 betyg) samt 44 för doktorexamen. Totalt under läsåret 1976–77 uppgick relevantat till omkring 700.

I byggnaden inryms lärosalar, bibliotek, lärum, lärarum, expedition, kök, stenciltryckeri samt bokförsäljning. Personalen består av professor, studierektor, studievägledare, universitetslektor, försteamanuens (halvtid), kanslipersonal om tre personer, kontorsvaktmästare samt i växlande utsträckning timlärare och korttidsassistenter.

Av personalen är, förutom professorn, 4 1/2 tjänster upptagna på museets lönestat, övriga på universitetets.

Den våldsamt ökade studenttillströmningen har medfört att institutet numera ser som sin huvuduppgift att bedriva undervisning och därtill knuten forskning, medan fristående undersökningar och forskningsprojekt i allmänhet handhas av Kulturhistoriska undersökningen vid Nordiska museet. Under institutets första två decennier låg tyngdpunkten i stället på vetenskapligt arbete av olika slag, och en rad böcker publicerades i institutets skriftserier. (Bibliografiska uppgifter återfinns i "Nordiska museets publikationer under 100 år", Stockholm 1973.)

Till studenternas tjänst finns ett mycket välförsett bibliotek på institutet (1977: ca 35 000 band), förutom att eleverna har till-

gång till Nordens största kulturhistoriska fackbibliotek i museibygnaden tvärs över gatan. Vidare finns en bokförmedling eller snarare liten bokhandel, driven av en särskild organisation, "Föreningen Etnologiska studentbokförmedlingen". Den inryms i källaren och för ett brett sortiment av kurslitteratur, i någon mån också antikvariska skrifter. Här säljs även stenciltryck, bl.a. av akademiska uppsatser, samt de småskrifter i offset som institutionen utgivit sedan 1971, hittills 20 nr. De flesta skrifterna utgör kurslitteratur och är antingen originalverk eller nytryck av svåråtkomliga uppsatser.

*

Universitetsämnet etnologi är starkt forskningsinriktat. De obligatoriska seminarieuppsatserna koncentreras normalt på tidigare inte behandlade områden. Mera i undantagsfall ges uppgifter som består i att referera och diskutera ett par böcker.

På B1-nivån skall uppsatserna främst tjäna som en övning i det tekniska förfarandet vid vetenskapligt arbete. Oftast blir de deskriptiva. Kravet på fördjupad analys och en "tes" får inte sättas för högt. På högre nivåer däremot fordras ingående diskussion av materialet och dess källvärde samt genomförd metodik i fråga om analys och problemlösning.

Hur går det då till att välja uppsatsämne och genomföra sin uppgift? Det kan vara av intresse att ta del av den lärotradition som utbildats vid institutet under det senaste decenniet.

Ett ganska litet antal elever kommer med egna förslag till ämnen, särskilt på lägre nivå, utan huvuddelen har kläckts av handledarna-lärarna, i dag ett tiotal personer. Ofta samlas ett antal studenter kring ett gemensamt tema eller projekt. Vinsten är att man då kan stödja varandra, dra nytta av andras misstag och över huvud taget bedriva lagarbete – i bästa fall. Denna uppläggning hör huvudsakligen till 70-talet. Exempel på dylika teman är Vår tids rykten, Turismen och den folkliga kulturen, Folkkrörelsernas kulturmiljöer, Europeiska byskildringar, Invandrarnas förhållanden,

Försvinnande yrken och småbutiker i Stockholm, Memoarer som kulturhistorisk källa, Levnadsvillkor i stockholmsförorten Vårberg. Någon gång har uppsatserna inom ett projekt tjänat som underlag för en avhandling. Seminarier, dvs. en undervisningsform som innebär diskussion under en lärares ledning i ca två timmar, kan anordnas för de studenter som ingår i ett projekt.

Att två eller stundom fler studenter slår sig ihop om en uppsats är inte ovanligt. Första gången detta inträffade var 1965. Det största antalet författare till en uppsats har varit sju (1972).

Enligt studieplanen skall uppsats för B1 ta fem, för C1 tio veckor. (Först 1969 föreskrev denna såväl tvåbetygs- som trebetygsuppsats – tidigare hade studenten blott skrivit en uppsats, vars kvalitet avgjorde betyget tillsammans med litteraturkursens omfång.) Också uppsatsen för D1 skall ta 10 veckor. (Denna påbyggnadskurs infördes 1972 och har tenderat att bli ett slags "mellanexamen" sedan licentiatexamen borttogs.) I de allra flesta fall tar skrivandet betydligt längre tid än vad studieplanen anser, beroende på dels att arbetet ofta inte bedrivs kontinuerligt, dels att uppsatsen utan tvekan utgör en stötesten för många. Erfarenhetsmässigt faller minst en tredjedel av dem som erhållit ämne bort, levererar aldrig något opus. Uppsatsskrivandet fungerar på detta sätt i praktiken som ett slags spärr för de minst motiverade eleverna.

Minimalt för uppsatsernas längd i sidor räknat finns angivna: 10–15 för B1, ca 30 för C1 och D1. Ofta överskrider de, och det är inte ovanligt att de senare är på 50–75 sidor. Det finns exempel på uppsatser på 150 sidor, alltså i omfång nästan vad som föreskrivs för de nya doktorsavhandlingarna.

Det bör för fullständighetens skull tilläggas att licentiatavhandlingar utgör kvalificerade vetenskapliga arbeten. De brukar omfatta minst 100 sidor, ofta mera, och har krävt åtminstone halvtannat års effektivt arbete. Denna examen avskaffades vid universitetsreformen 1969, med de som då

höll på fick dispens att fortsätta. Under tiden 1938–71 har 43 personer avlagt lic.-examen i ämnet i Stockholm. – Doktorsavhandlingar kräver åtskilliga års arbete. I Stockholm har 14 personer framlagt doktorsavhandlingar enligt "den gamla ordningen" under perioden 1935–74, medan två avlagt doktorsexamen ("blivit nydoktorer") enligt 1969 års förordning.

Handledarens uppgift är att ge råd till eleven vid starten och under arbetet. På lägsta nivå blir det ca en timme sammanlagt.

Sedan manuskriptet lästs och ändringar ev. föreslagits, skrivs uppsatsen rent och lämnas in för registrering. Uppsatser på C1- och D1-nivån stencileras (före omkr. 1960 skedde stencilering blott i undantagsfall) och "ventileras" på ett seminarium, vanligen under professors ledning. Opponent kan utses, som har till uppgift att granska den vetenskapliga halten. Seminarier tjänar som träning i metodik och argumentationsteknik.

Uppsatsernas källmaterial växlar starkt, naturligt nog. Ämnets art avgör om man använder sig av tryckt material, av arkivhandlingar eller om man arbetar i fältet med intervjuer eller observation. Oftast blir det flera av källtyperna som kommer till användning. Just materialinsamlandet utgör det lustbetonade i arbetet: att tränga in i ett ämne, söka sig längs okända vägar och kanske till äventyrs hitta ett källmaterial som ingen funnit tidigare. Helst ser handledaren att eleven utför ett fältarbete, eftersom man ju då skaffar sig ett eget, jungfruligt stoff. Muntlig tradition samt egna iakttagelser utgör etnologins typiska källmaterial. Hinder i form av yrkesarbete (en stor del av eleverna i dag är vuxenstuderande), småbarn och – inte minst – kostnaderna gör dock att många inte har möjlighet att komma ut på fältet. Deras ämnesval blir därför begränsat. Just kostnaderna medför att många som fältarbetar väljer att behandla stockholmsmaterial. I viss utsträckning har uppsatsarbetet kunnat bedrivas i samarbete med läns museer, hembygdsföreningar etc.

2. Studierektor Mats Hellspong under terminens första föreläsning hösten 1977. Foto Nordiska museet.

Nya inmutningar eller kompilat, notissamlingar eller djupundersökningar, sammanställningar av arkivmaterial eller rapporter från fältet – alla blir uppsatserna byggstenar i den etnologiska utforskningen av svenskt liv och arbete.

*

De stencilerade uppsatserna når förstås bara en begränsad skara läsare, de maskinskrivna blott några få. Ett förvånansvärt ringa antal trycks, t.ex. i hembygdsböcker, dagstidningar eller vetenskapliga tidskrifter. Förvisso är alla inte värda den upphöjelse och legitimation som publicering innebär, men alltför många ambitiösa arbeten begravs i tysthet i institutionens arkiv. Enstaka trebetygsuppsatser har rönt äran att tryckas som särskild bok (t.ex. Allan Nilsson, "Skolseder från Skara"), medan ej så få blivit kurslitteratur. Två klassiker,

som ännu används ett kvartssekel efter sin tillkomst, är Per Gräslund, "Harstena och Kråkmarö" (1950) samt Knut Weibust, "Landskap, redskap, manskap" (1952).

Glädjande nog har nyligen utgivits en bibliografi över samtliga uppsatser och avhandlingar från Institutet för folklivsforskning: "Folklivsforskning vid Stockholms universitet. Register över kandidatuppsatser, avhandlingar och doktorsavhandlingar 1928–1974" (Stockholm 1976). Skriften innehåller även en historik över universitetsämnets utveckling i Stockholm. För närvarande pågår från institutionens sida ett systematiskt arbete att få uppsatserna publicerade på lämpligt sätt.

Antalet uppsatser t.o.m. vårterminen 1969 (för 2 eller 3 betyg) utgör 136. Därefter har t.o.m. höstterminen 1976 framlagts 438 uppsatser för 2 betyg (B1), 117 för 3 betyg (C1) och 4 för 4 betyg (D1).

Ämne för seminarieuppsatser i etnologi i Stockholm 1928–1976. Procentuell fördelning.

Period	Mate- riell kultur	Yrkes- under- sök- ningar	Studier av lokal- samhäl- len	Sociala förhål- landen	Folktrö, folksed	Folk- lore, folk- musik	Veten- skaps- teori, forsk- nings- historik m.m.	Övrigt	Antal upp- satser
1928–1934	80	0	0	0	20	0	0	0	20
1934–1955	64	12	4	12	4	0	4	0	57
1955–1969	38	19	12	13	9	9	0	0	59
1969–1976	20	8	9	37	9	12	4	1	543

Av uppsatstitlarna framgår hur forskningsinriktningen förändrats. Svängningen från folklivsforskningens traditionella fokusering i äldre tid på folkliga materiella kulturelement samt på sed och tro till nutidsinriktade undersökningar av sociala förhållanden, lokalsamhällen och triviallitteratur är markant, vilket framgår av tabellen, där periodindelningen grundats på professurens olika innehavare.

*

De uppsatser som framläggs i denna volym har valts på grund av sitt etnologiska eller kulturhistoriska intresse för en större allmänhet. Variation i innehåll, i typ av källmaterial samt i forskningsmetodik har

eftersträfvats för att visa bredden. Urvalet är ett tvärsnitt av de bästa, hittills otryckta uppsatserna på grundnivå. Med ett undantag är alla tillkomna på 1970-talet.

En akademisk uppsats har i de alla flesta fall en form, som inte gör den lämplig att återge direkt i en årsbok av Fataburens typ. Ofta nog är den också för lång. Originaltexten har här därför förkortats och omarbetats. Bl.a. har den för seminarieuppsatser obligatoriska inledningen med redogörelse för mål och metod samt med källkritik slopats. För att inte tynga framställningen har också fotnoter utgått. Intresserade läsare som önskar ta del av originalen kan vända sig till Institutet för folklivsforskning.

Summary

Academic training in ethnology in Stockholm

The articles of this yearbook are abridged and revised versions of seminar papers on various aspects of ethnology, presented at the Institute of Folklife Research. Inaugurated in 1941, the Institute is housed in a villa near the Nordic Museum in Stockholm. Training in ethnology has been available in Stockholm during the period 1919–20 and ever since 1928. Academic scope for the venture was provided in 1918, through the donation to the Nordic Museum of a professorship in Nordic and Comparative Ethnology, as this research avenue was designated until 1971. The professorship functions at the same time as a chair in the University of Stockholm, and will prob-

ably be wholly relocated to the University in 1978.

The number of students at the Institute has risen sharply since the late 60s. During the spring term of 1977, about 550 students were registered at various basic training levels, and 44 in higher research training. Many are adult students. Research work submitted at the Institute totals some 700 papers, 43 licenciate theses, and 16 doctorate theses.

In view of the large influx of students, the Institute now sees as its principal objective the pursuit of ethnological training and associated research work, not independent investigations and research projects.